

Francesca
SCANACAPRA

CASA PARADISO 1

Ochtendlicht

ROMAN

Italië, eind jaren 40: in de nasleep van de oorlog vindt
een meisje haar weg naar de toekomst

Francesca Scanacapra

Ochtendlicht

Casa Paradiso - 1

Vertaald door Janneke Smits

Uitgeverij Mozaïek – Utrecht

Vertaling: Janneke Smits
Ontwerp omslag: bürosüd
Lay-out binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 239 6355 4
ISBN 978 90 239 6358 5 (e-book)
NUR 302
www.uitgeverijmozaiek.nl

Oorspronkelijk verschenen onder de titel *Paradiso* bij Silvertail Books.

Published by special arrangement with Lorella Belli Literary Agency Limited and 2 Seas Literary Agency

© 2021 Francesca Scanacapra

© 2025 Uitgeverij Mozaïek, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan.

Uitgeverij Mozaïek vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor Nonno Mario, Nonna Franca en Zia Rosa
Hun ziel en verhaal leven voort in deze roman.

1

Pieve Santa Clara, Lombardije, 23 oktober 1944

Op de ochtend van mijn vertrek werd ik al vroeg gewekt door het schelle gerinkel van een fietsbel en het knerpen van het grind in de tuin. Ik sprong uit bed, gooide het raam open en zag een jonge pastoor hard op onze deur bonzen.

‘De weg is vrij!’ riep hij. ‘Kom binnen een uur naar de verzamelplek!’ Zonder op een reactie te wachten, zwaaide hij zijn been over het zadel en spurtte weg, de panden van zijn soutane wapperend achter hem aan.

‘Binnen een uur?’ riep mijn moeder. ‘Grazia, snel, maak je klaar!’

Ik kreeg meer kleren aan dan ik wist dat ik bezat en werd naar de keuken gebracht. Mijn ouders probeerden me iets te laten eten, maar ik kreeg niets door mijn keel.

‘Je zult snel weer thuis zijn, kleintje,’ zei mijn vader, terwijl mijn moeder haastig mijn jas dichtknoopte.

Ik kon mijn vader nooit zomaar een knuffel geven. Ik moest altijd eerst zeggen wat ik van plan was zodat hij een comfortabele houding aan kon nemen, maar die ochtend sloeg ik mijn armen zonder waarschuwing om hem heen en hield hem stevig vast. Hij vertrok zijn gezicht en liet een zachte kreun horen, maar hield me lang vast en kuste mijn voorhoofd vaker dan ik kon tellen.

Mijn vader was de belangrijkste persoon in mijn leven.

Natuurlijk hield ik van mijn moeder. Ik hield heel veel van haar, maar nog meer van mijn vader.

‘Toe, Grazia,’ zei mijn moeder, terwijl ze me uit mijn vaders armen trok. ‘Wees een grote meid. We moeten gaan.’

Een bleek winterzonnetje brak net door de ochtendmist toen mijn moeder, en ik richting het dorp liepen. Ze liep zo snel dat ik het op een drafje moest zetten om haar bij te houden. Zelfs mijn voeten waren voorzien van extra laagjes. Twee paar kniekousen en gewone sokken maakten dat mijn laarzen veel te strak zaten. Ik hobbelde voort, meegetrokken door mijn moeder en vroeg me af of ik echt naar een plek zou gaan waar het zo koud was.

‘Mama?’

‘Zeg het eens.’

‘Moet ik de hele tijd kousen én sokken aan?’

‘Nee, alleen tijdens de reis. Het is makkelijker om sokken aan je voeten te hebben dan ze mee te dragen.’

Toen we het dorp naderden, zagen we allemaal andere groepjes van moeders met kinderen die zich richting de *piazza* haastten. Ze kwamen uit alle richtingen, hielden elkaars handen vast en droegen slordig en haastig ingepakte tassen. Ik wist niet wat ik verwacht had, maar ik was niet voorbereid op de chaos van zo veel mensen die zich rond de verschillende open vrachtwagens verdrongen die op het plein geparkeerd stonden.

‘Wie zijn die mensen?’ vroeg ik mijn moeder, terwijl ik haar hand greep.

‘Ze komen uit andere dorpen,’ antwoordde ze.

Voor dat moment was het niet in me opgekomen dat Pieve Santa Clara niet het enige dorp was dat geëvacueerd zou worden. Ik klampte me aan mijn moeder vast toen we ons in de wanordelijke rij voegden. Achter ons kwamen nog meer mensen staan die ons naar voren duwden in de

deinende massa van valiezen en overjassen. De geur van vochtige wol, ongewassen mensen en kleren drong mijn neusgaten binnen. Het gehuil en geroep van kinderen en moeders vulde mijn oren. Ik voelde paniek opkomen.

‘Stuur me niet weg,’ smeekte ik. ‘Ik wil niet.’

Mijn moeder keek naar me en voor een heel kort moment dacht ik dat ze zou toegeven, maar in plaats daarvan schudde ze haar hoofd en zei: ‘Je moet naar een veilige plek, uit de buurt van de soldaten.’ En met een dunne, weinig overtuigende glimlach voegde ze eraan toe: ‘Bedenk eens hoeveel nieuwe vriendinnetjes je zult maken.’

‘Ik wil geen nieuwe vriendinnetjes. Ik wil bij jullie blijven!’

Mijn moeder hurkte, zodat onze gezichten op dezelfde hoogte waren. ‘Dit is alleen maar een voorzorgsmaatregel.’

‘Wat is een voorzorgsmaatregel?’

‘Dat is iets wat je doet om extra veilig te zijn.’ Haar stem klonk vriendelijk, maar ernstig.

‘Maar wat gaat er met jullie gebeuren? Wat als de soldaten weer komen of als een van de bommen ons huis raakt? Hoe weet ik dan of jullie dood zijn?’ Ik hield mijn adem in zodat ik niet zou huilen.

‘Alles komt goed,’ zei ze. ‘Wees een grote meid en alles komt goed.’ Maar het klonk niet echt alsof ze het meende.

‘Hoelang moet ik wegblijven?’

‘Ik weet het niet. Tot het veilig is om weer terug te komen. Niemand weet hoelang de oorlog zal duren, maar het kan niet altijd door blijven gaan.’

Ik liet mijn hoofd hangen en stond trillend en als vastgenageld aan de grond. Het vooruitzicht om voor een onbepaalde tijd te worden toevertrouwd aan de zorg van vreemden riep een ijskoude angst in me op. Hoewel ik veel te veel kleren aan had, waren mijn handen zo koud dat ze pijn deden.

We werden naar voren geduwd. Tientallen kinderen waren al in de vrachtwagens geladen. Sommigen waren bleek en keken somber voor zich uit. Anderen hadden rode ogen van het huilen. Sommigen zaten in een deken gewikkeld en met gebogen hoofd.

Een vrouw met een snor registreerde nog meer kinderen. Elke keer als een gezin bij haar kwam, werden er een paar woorden en papieren gewisseld. Een snel afscheid werd aangemoedigd, maar kinderen en moeders wilden elkaar niet loslaten. Elke laatste omhelzing en kus leidde naar een volgende laatste omhelzing en kus.

Mijn moeder hield mijn hand steeds steviger vast naarmate we dichterbij de vrouw met de snor kwamen.

‘De naam van uw kind?’ vroeg ze.

‘Grazia Ponti.’

De vrouw ging met haar vinger langs een lijst namen en knikte.

‘Ze zal naar het klooster van de Heilige Maagd gaan, nabij Lodano in de provincie Pistoia. Ik heb haar bonkaart nodig, alstublieft.’

Mijn moeder aarzelde.

‘Kan ze die niet bij zich houden?’ vroeg ze.

‘Nee. Hij wordt samen met die van de andere kinderen bewaard en aan de zusters gegeven.’

Mijn moeder protesteerde, maar de vrouw was onverbiddelijk. Het leek alsof ze dezelfde discussie al met elke moeder gevoerd had.

‘Ze kan niet mee, tenzij we haar bonkaart krijgen,’ zei ze met klem. ‘En we moeten snel op weg, *Signora*, nu de weg nog vrij is.’

Met tegenzin gaf mijn moeder haar de kaart.

‘Dank u wel, *Signora*. Tekent u alstublieft hier.’

Mijn moeder deed wat haar gevraagd werd.

‘Ga ik heel ver weg?’ vroeg ik.

‘Ver genoeg om veilig te zijn,’ antwoordde de vrouw met de snor. ‘Neem een deken en ga naar de blauwe vrachtwagen.’

Mijn moeder nam me in haar armen en duwde haar gezicht stevig tegen het mijne aan. ‘Wees dapper,’ zei ze. ‘Wees een grote meid en alles zal goedkomen.’

‘Signora, we moeten echt gaan,’ zei de vrachtwagenchauffeur.

Het was een verweerde, oude man met een nattige sigaar die uit zijn mond hing. Hij pelde me los van mijn moeder, nam me in zijn armen en tilde me in de laadbak van de vrachtwagen. Zijn met aarde bedekte, eeltige handen hielden me met een zachte kracht vast, alsof ik niets woog.

‘Ga zo ver mogelijk naar voren zitten,’ zei hij. ‘En ga niet staan tijdens de reis.’

Toen de claxon van de vrachtwagen klonk, ontstond er een chaotische drukte en lawaai. Ik keek nog een laatste keer naar mijn moeder voor de laatste kinderen ingeladen werden en ik naar voren werd geduwd en haar uit het oog verloor. Een moment later werd de achterklep gesloten en kwam de vrachtwagen schokkend tot leven. Ik had nog nooit zo veel meisjes bij elkaar gezien als in deze laadbak. Een paar herkende ik uit de kerk, maar de rest kende ik niet. Omdat ik buiten het dorpscentrum woonde en nog niet naar school ging, kende ik niet veel kinderen.

Ik was zeven jaar oud. Ik kon me geen tijd herinneren zonder oorlog, maar tot dan toe had ik er weinig van gemerkt. Mijn bestaan had zich binnen de veilige beschutting van familie en huis afgespeeld en ondanks onze armoede was mijn leven kalm. Maar de wreedheid van de oorlog was de afgelopen dagen in al haar verschrikking zichtbaar geworden in de straten van mijn dorp en mijn wereld was ingestort.

Mijn enige speelkameraadjes in Pieve Santa Clara waren mijn neef Ernesto en mijn vriendinnetje Rita Pozzetti geweest.

Rita was even oud als ik, we waren een maand na elkaar geboren. Onze vaders, die hun hele leven al vrienden waren, waren ook een maand na elkaar geboren. Rita en haar gezin woonden aan de andere kant van de straat. Ik speelde zo vaak ik kon met haar, maar ze was een ziekelijk kind en werd vaak getroffen door bronchitis, hoestbuien en koorts. De meeste tijd bracht ik door met Ernesto.

Ernesto was vijf jaar ouder dan ik. Hij was de zoon van mijn tante, *Zia Mina*. Zia Mina was getrouwd geweest met de oudere broer van mijn vader, maar hij stierf toen Ernesto nog heel jong was. Mijn eigen vader probeerde wat vaderlijke invloed op hem uit te oefenen, maar Ernesto hield niet van regels, inperkingen of doen wat hem gezegd werd. Mijn vader zei altijd dat één jongen zoals Ernesto genoeg was voor tien vaders, maar dat tien vaders nooit genoeg zouden zijn voor een jongen als Ernesto.

Ik deed mee met zijn jongensachtige spelletjes, maakte hutten in de heggen, jaagde op konijnen en groef naar wormen waarmee we padden lokten. Hij zei dat hij het niet erg vond dat ik een meisje was en van mijn kant leerde ik al snel niet te kleinzerig te zijn. Ik vond het zelfs leuk om te klimmen en te klauteren, doorweekt van modder of drijfnat van de beek die om de tuin heen liep. De velden en bossen rond ons huis waren ons speelterrein, waar we naar hartenlust konden rondzwerven en dwalen.

Ernesto kon in bijna elke boom klimmen met de snelheid en behendigheid van een kat. Zijn favoriet onder alle bomen in onze tuin was de oeroude kastanjeboom die naast ons huis groeide.

Mijn vader had een schommel aan een van de takken ge-

hangen, maar Ernesto had al gauw genoeg van het beoogde gebruik daarvan. In plaats van te schommelen, klom hij in een van de lange touwen. Dat was de enige manier waarop hij de laagste takken van de kastanje kon bereiken. Als hij bij het eind van het touw kwam, klom hij tak voor tak verder naar de top van de boom. Als mijn tante hem daar zo hoog in het bladerdak zag balanceren, werd ze uitzinnig. Ze probeerde hem met alle mogelijke aansporingen en dreigementen weer naar beneden te krijgen, maar Ernesto lachte alleen maar.

Op andere momenten maakten we ruzie. Ons verschil in leeftijd en postuur maakte dat hij me steeds te slim af was, en sneller was dan ik. Hij plaagde me door mijn poppen af te pakken en verstopte ze in de takken van de bomen, waar ik, zoals hij wist, niet bij kon om ze terug te krijgen. Mijn moeder had hem een keer met haar bezem het huis uit gejaagd toen ze hem betrapte terwijl hij een kikker in mijn bed wilde stoppen. Maar ondanks al zijn malle streken, hield ik van Ernesto.

Twee dagen voor mijn vertrek, toen mijn moeder en ik ons klaarmaakten om met mijn vader naar het dorp te wandelen, was Ernesto de keuken binnengesprongen. ‘Mag ik met jullie mee?’

‘Zolang je je gedraagt,’ waarschuwde mijn moeder hem. ‘En ga er niet zomaar vandoor.’

‘Ik zal me gedragen als een engel, Zia Teresa.’ Hij grinnikte en strekte zijn armen uit, waarbij hij met zijn handen fladderde.

Mama trok een wenkbrauw omhoog en zei: ‘Goed dan. Er staat vast een enorme rij voor de winkel. Dan kun jij een plaatsje voor me vrijhouden, terwijl wij naar de begraafplaats gaan.’

‘Prima,’ antwoordde Ernesto.

‘Ga het maar even tegen je mama zeggen en vraag haar of ze nog iets nodig heeft. En doe iets warmes aan.’

Ernesto had het nooit koud. Hij was blootsvoets de keuken binnengestormd. En eens was mijn tante op een winterochtend wakker geworden en zag ze hem, nog steeds gekleed in zijn nachthemd, in de tuin een sneeuwpop maken. Ze maakte zich voortdurend zorgen dat hij zich iets ernstigs op de hals zou halen, maar dat deed hij nooit. Hij leek wonderlijk immuun voor verkoudheid en ziekte.

Hij verdween en kwam een ogenblik later weer terug, terwijl hij zijn gele, gebreide vest aantrok.

‘Mama wil dat ik kijk of er vandaag suiker is,’ zei hij.

‘Als het er is, eet het onderweg dan niet op.’

Ernesto lachte. ‘Dat zou ik nooit doen, Zia Teresa.’

Mijn moeder tuitte haar lippen. Het was precies wat Ernesto twee weken geleden had gedaan. Mijn tante was woedend geweest, maar hij had haar zover gekregen dat ze hem vergaf. Zich uit de problemen kletsen was iets waarin Ernesto zeer bedreven was.

We liepen hand in hand over de weg naar het dorp, achter mijn ouders aan. Ernesto klaagde over zijn vest.

‘Het kriebelt,’ zei hij, terwijl hij aan zijn nek krabde. ‘En het is warm. En geel. Geel is niet voor jongens.’

Mijn moeder keek afkeurend over haar schouder. ‘Je mag blij zijn dat je het hebt,’ zei ze. ‘Hou op met mopperen.’

Er was niets opvallends aan het tafereel in het dorp die ochtend. Mensen hielden zich bezig met hun dagelijkse bezigheden. Vrouwen met kinderen en boodschappentassen kwamen samen op de piazza om te kletsen. Een paar oude mannen zaten buiten een café te kaarten, kranten te lezen en sigaretten te roken. De rij met hoopvolle klanten buiten de winkel schoof tergend traag op. Ernesto sloot zich aan in de rij.

‘Zorg ervoor dat je in de rij blijft staan,’ zei mijn moeder streng. ‘Gedraag je en loop niet weg.’

Ernesto grijnsde en fladderde weer met zijn handen.

Ik wilde bij hem blijven, maar dat mocht niet van mijn moeder. Ondanks zijn toezegging stond het niet vast dat Ernesto zou blijven staan. Een speelse hond, de gedachte aan een boom die hij moest beklimmen of een moment van verveling waren genoeg om zijn aandacht af te leiden. We waren al vaker verdwenen als Ernesto weer eens afgeleid werd. Mijn moeder zei dat ze geen zin had om het hele dorp naar ons af te zoeken.

We liepen verder zonder hem. We hoefden niet ver, maar we gingen traag omdat mijn vader, ondanks het feit dat mijn moeder hem aan één kant ondersteunde en hij een wandelstok in zijn andere hand had, regelmatig moest stoppen en soms een slokje uit zijn medicijnflesje moest nemen. Toen we de bocht omsloegen van de straat die naar de begraafplaats liep, stopte hij om op adem te komen. Op dat moment raasden er vier gepantserde Duitse wagens voorbij.

Tot dat moment had ik opvallend weinig gemerkt van militaire activiteiten. Soms liepen er Italiaanse soldaten voor ons huis langs. Ik had toestemming om naar de Italianen te zwaaien en had geleerd hun uniformen te herkennen. Maar als er Duitse soldaten langsliepen, werd ik snel naar binnen gesommeerd.

Mijn vader had me verteld dat de Duitsers helemaal niets te zoeken hadden in Italië en dat de Italiaanse soldaten ervoor vochten om ze weg te krijgen. Maar ook dat het Italiaanse leger niet genoeg mannen had en dat er soldaten uit andere landen, zoals Engeland en Amerika, zouden komen om te helpen.

Op een dag was ik met Ernesto in de tuin geweest toen we een donderend gebrul in de lucht hoorden.

‘Kijk,’ riep hij. ‘Vliegtuigen! Amerikaanse vliegtuigen!’

We hadden nog nooit vliegtuigen gezien. Ernesto stond gebiologeerd omhoog te kijken en was helemaal opgewonden, terwijl ik, die wist dat vliegtuigen bommen vervoerden, naar de schuur rende om me te verstoppen en onder een kruiwagen bleef liggen tot ik er zeker van was dat ze weg waren.

Korte periodes van schoten waren gebruikelijk. Ze kwamen uit de richting van de spoorweg en mijn vader zei dat het slechts waarschuwingsschoten waren, als signaal voor de treinen dat ze moesten stoppen. Ik was er zo gewend aan geraakt dat ik er weinig aandacht meer aan schonk.

Maar die ochtend klonk er een langdurige schotenreeks uit de richting van de piazza.

‘Grote goedheid, Ernesto!’ riep mijn moeder en ze liet mijn vader los, maar hij greep haar weer vast en hield haar tegen.

‘Blijf hier,’ beval hij.

‘Maar Ernesto is daar!’

‘Hij is snel en slim genoeg om zich te verstoppen. Je kunt daar niet naartoe, Teresa. Je weet niet wat daar gaande is.’

Geen van mijn ouders keek naar mij. Ze stonden elkaar als versteend en asgrauw aan te staren. De gewerschoten klonken een aantal lange minuten en stopten toen. Mijn vader had nog steeds mijn moeder vast.

‘Ga naar huis via de velden,’ zei hij ten slotte tegen haar. ‘Neem Grazia mee en blijf uit het zicht. Ik zal Ernesto zoeken en hem naar huis brengen.’

Mijn moeder opende haar mond om te protesteren, maar mijn vader hield vol.

‘Ga,’ beval hij. ‘Ga nu! En ga thuis meteen naar binnen en doe de luiken dicht en vergrendel de deuren. En zeg dat Mina dat ook moet doen.’

Mijn moeder nam mijn hand en rende met me weg. De velden waren gehuld in mist en nat van de dauw, zodat onze rokken en laarzen doorweekt raakten. We klommen over hekken en door heggen, scherp gras sneed in onze armen en braamstruiken en dorens bleven aan onze kousen haken.

Zia Mina had het geweervuur gehoord. Ze stond bij het hek op onze terugkomst te wachten, maar we kwamen niet via de weg. We klauterden haar moestuin in over de struiken, onze kleren en haren vol takjes en bladeren.

‘Wat is er gebeurd? Waar is Ernesto? Wie heeft er geschoten?’ zei ze. Haar stem trilde van paniek.

Mijn moeder zei dat ze het niet wist, maar de twee vrouwen deden wat mijn vader had opgedragen. Ze trokken de luiken dicht en deden alles op slot. Op dat moment begonnen de ruiten te trillen door een nieuwe reeks geweerschoten. Ik stond zwijgend in een hoekje van de donkere keuken, mijn natte laarzen nog steeds aan mijn voeten.

We wachtten. Mijn moeder en tante liepen heen en weer en zeiden weinig. Het schieten hield op, maar pas veel later hoorden we het tuinhek kraken en de stem van mijn vader die riep om binnengelaten te worden.

‘God zij dank,’ riep mijn tante, terwijl ze haar handen ineensloeg en haar ogen ten hemel richtte.

Toen mijn moeder de grendels had opengeschoven, wankelde mijn vader naar binnen, hijgend en nat van het zweet. Ernesto hing over zijn schouder. Mijn vader strompelde naar de tafel en liet de jongen uit zijn greep vallen. Hij landde met een doffe bons op het hout.

Mijn moeder greep me beet en trok me schreeuwend weg, terwijl ze met haar hand mijn ogen bedekte. Ik hoorde mijn tante gillen toen mama me stevig vastpakte en mijn gezicht in haar schort verborg. Ik zag niets en hoorde al-

les gedempt, maar toen ik mijn moeders lichaam voelde trillen, werd ik overmand door angst. Ik wist niet wat er gebeurd was, maar mama hilde nooit, dus wist ik dat het iets vreselijks moest zijn.

‘Ik wil kijken,’ zei ik uiteindelijk. ‘Alstublieft, mama.’

‘Laat haar,’ hoorde ik mijn vader zeggen. ‘Ze moet het begrijpen.’

Mijn moeder liet me langzaam los.

Voor ik iets zag werd ik me gewaar van de geur, als die van een slagerswinkel, de geur van gesneden vlees. Het kroop mijn neusgaten in en ik kon het bijna proeven.

Ernesto lag languit op de keukentafel. Ik staaarde een lange tijd naar hem, wachtend tot hij zou bewegen, maar dat deed hij niet.

Ik kwam dichterbij, terwijl ik de rok van mijn moeder bleef vasthouden, tot mijn gezicht op gelijke hoogte was met het tafelblad. Ernesto’s hoofd was naar me toe gedraaid. Zijn ogen waren open en ik keek hem aan, maar hij keek niet terug. Hij had een gekke kleur. Zijn mond had een blauwachtige tint. Zijn gele vest was rood en doorweekt. Het duurde even voor ik begreep dat hij dood was.

Mijn tante stond te trillen en hield zich vast aan de tafeland, terwijl ze naar haar zoon keek. Ze was net zo bleek als hij. Haar jammerende ademhaling schokte.

‘Wie heeft dit gedaan?’ snikte ze. ‘Wie heeft dit gedaan, Luigi?’

Mijn vader was op de grond gezakt en kon nauwelijks spreken. ‘Die bastaardzonen van die zwijnen,’ zei hij uiteindelijk.

Vijf jongens uit het dorp hadden twee hagelgeweren weten te bemachtigen en hadden op wacht gelegen op de bovenverdieping van een huis dat over de piazza uitkeek. De compagnie van Duitse soldaten die we langs hadden

zien komen, was op het plein gestopt. De jongens hadden het vuur op hen geopend. De verraste Duitsers hadden meteen teruggeschoten en vijf jongens met twee geweren waren geen partij geweest voor twaalf soldaten met machinegeweren.

Er was totale chaos uitgebroken op de piazza. Mensen waren in paniek weggerend om beschutting te zoeken. De meesten hadden zichzelf in de kerk verstopt, maar Ernesto was richting de begraafplaats gerend. Om zich bij ons te voegen, dacht ik. Hij werd gedood door een enkel Duits schot in de rug en had gelegen op de plek waar hij was neergevallen tot mijn vader hem vond.

Langzaam vulde de keuken zich met een zware stilte. Mijn moeder en tante tilden Ernesto's lichaam op en droegen het weg. Het enige wat mijn moeder tegen me zei, was: 'Blijf hier en help je papa.'

Mijn vaders gezicht en kleren zaten onder Ernesto's bloed. Zijn haar zat tegen zijn hoofd geplakt. Ik hielp hem uit zijn jas en zag dat het bloed was doorgedrongen tot zijn overhemd.

Ik probeerde hem te helpen op te staan, maar dat lukte niet. Hij steunde en zoog lucht naar binnen door zijn opeengekleemde tanden.

'Pak een stoel voor me,' hijgde hij. 'Die stevige.'

Hij zette zich schrap en met de weinige kracht die hij had, trok hij zichzelf op aan de stoel en strompelde naar de gootsteen, de stoel achter zich aan slepend.

Daar liet hij zich zijdelings op de stoel zakken en trok zijn bevlekte overhemd uit. Mijn vader kon zich niet zonder hulp wassen. Ik had talloze keren gezien hoe mijn moeder hem hielp, maar zelf had ik dat nog nooit gedaan. Ik probeerde een washandje in te zepen, maar het water was koud en de zeep loste niet op.

'Zal ik wat water verwarmen, papa?' vroeg ik.

‘Nee. Doe maar wat je kunt,’ antwoordde hij schor. Hij greep de rand van de gootsteen vast en liet zijn hoofd op zijn handen rusten. Zijn benige schouders beefden toen het koude water zijn lichaam raakte en ik zag hoe zijn gebogen ruggengraat door zijn huid omhoogstak.

In een dorp verspreidt elk nieuwtje zich vlug, maar nieuws over de dood gaat als een lopend vuurtje. Mijn vader was nog maar net aangekleed toen Rita’s moeder aankwam, met een grote mand die bedekt was met een doek. De vader van mijn vriendinnetje, Luigi Pozzetti, was timmerman en maakte ook grafkisten wanneer het nodig was. Als gevolg daarvan was hij ook de begrafenisondernemer, maar hij had jaren geleden het dorp verlaten om te gaan vechten. Tijdens zijn afwezigheid was de taak om doden af te leggen op de schouders gekomen van Rita’s moeder, Ada Pozzetti.

Ik mocht pas naar mijn tantes gedeelte van het huis toen Ernesto gewassen was en gekleed in zijn zondagse kleren op zijn bed lag. Zijn ogen en mond waren gesloten en zijn handen lagen gevouwen op zijn borst. De geur van de verse schotwond was verdwenen en vervangen door de kruidige geur van teerzeep en kamfer.

Kaarsen waren op de bon en we hadden samen maar een paar stompjes. Daarom stak mijn tante in olie gedrenkte lappen in glazen potten aan, waardoor de kamer zich vulde met een bruine walm.

Even later arriveerde er een pastoor. Hij voerde de rituelen uit en sprak over de doden die naar de hemel gingen, zoals Christus had gedaan. Ik dacht aan het fresco in de kerk boven het altaar, waarop Jezus was afgebeeld die opsteeg naar een turquoise hemel, omgeven door engelen, en ik stelde me voor dat Ernesto hetzelfde deed, grijnzend en fladderend met zijn handen.

Ik hield mijn blik op Ernesto gericht en wachtte af tot zijn lichaam naar de hemel op zou stijgen, maar hij bleef doodstil liggen terwijl de pastoor hem met olie en heilig water zalfde. Kleine druppels vloeiden samen en gleden langzaam over zijn wangen naar beneden.

‘Huilt hij?’ vroeg ik, maar niemand beantwoordde mijn vraag.

Zia Mina’s verdriet nam de vorm aan van angstaanjagende stilte. Zodra de pastoor was vertrokken zei ze dat ze alleen wilde zijn met haar zoon.

Mijn moeder bereidde een avondmaaltijd van brood en bouillon, maar het lukte geen van ons om te eten. Het bloed was van de tafel geschrobd en nu was er alleen nog een donkere schaduw van vochtig hout waar Ernesto had gelegen en de geur van azijn. De pan stond onaangeroerd in het midden van de vlek tot hij helemaal afgekoeld was. Ik werd die avond vroeg naar bed gebracht.

‘Luigi, wat is er met die jongens gebeurd?’ hoorde ik mijn moeder vragen.

‘Die Duitse bastaards zijn het huis binnengevallen,’ zei hij. Ik hoorde weer tranen in zijn stem. ‘De jongens zaten boven vast. Ze hadden geen enkele kans.’

‘Zijn ze vermoord?’

‘Niet meteen daar. Ze hebben ze naar de piazza gebracht, lieten iedereen de kerk uit komen, zetten de jongens op een rij en schoten hen in het zicht van iedereen neer. Ze lieten de lichamen op de kerktrappen liggen zodat iedereen ze kon zien. Het waren zulke jonge jongens, Teresa. Niet ouder dan veertien en elk van hen had een vader, oom of broer verloren.’

Er was een moment stilte, verbroken door het sombere gesnik van mijn moeder.

‘Maar Ernesto? Waarom hebben ze hem ook gedood?’

‘Waarschijnlijk omdat hij naar ons toe rende,’ zei mijn vader zacht. ‘Was hij maar met de anderen de kerk in gegaan.’

‘Het is allemaal mijn schuld! Waarom stond ik toe dat hij met ons meeinging? Waarom liet ik hem achter op het plein? Ik had Grazia daar ook achter kunnen laten. Dat had ik bijna gedaan. Zij had het ook kunnen zijn.’

‘Teresa, dat had je niet kunnen weten. Niemand had het kunnen weten. Denk je dat als ik maar de kleinste notie had gehad van wat er zou gebeuren, ik jou en Grazia met me mee naar het dorp had laten gaan? Niemand wist wat die jongens van plan waren. Ik denk dat zelfs hun moeders het niet wisten. Het is niet jouw schuld. Niets van dit alles is jouw schuld.’

Ik kon mijn moeder horen huilen, terwijl ze het onaangetaste avondeten opruimde. Haar woorden galmden na in mijn hoofd. Wat als ze mij echt in de rij had achtergelaten? Zou ik dan dekking hebben gezocht in de kerk of had ik Ernesto gevolgd?

‘Wat dachten ze nou helemaal?’ zei mijn vader somber. ‘Vijf domme, jonge jongens met misplaatste ideeën over heldendom en wraak in hun hoofd.’

‘Wat gaat er nu gebeuren?’

‘Het zal problemen opleveren. De soldaten zijn al op zoek gegaan naar hun families. Die zijn allemaal zo snel mogelijk gewaarschuwd, zodat ze zich konden verbergen, maar de Duitsers gaan van huis tot huis om hen en andere jongens te zoeken.’

‘Zijn er nog meer?’

‘Wie weet? Hoe bewijs je dat je zoon geen potentiële partizaan is?’

‘Denk je dat ze hier komen zoeken?’

‘Dat verwacht ik wel.’

‘Mina moet dan niet alleen zijn. Ze zou tegenover de

soldaat kunnen komen te staan die Ernesto gedood heeft.’

De stem van mijn moeder werd verstikt door tranen. ‘O, Luigi, hoe kon dit gebeuren met een goede vrouw als Mina? Ze heeft iedereen verloren. Iedereen! Hoe kon dit gebeuren?’

Terwijl mijn moeder deze woorden uitsprak, werd er luid op de deur gebonsd en klonk er geroep van buiten.

‘Grote goedheid!’ hoorde ik haar roepen.

‘Het komt goed,’ troostte mijn vader haar. ‘We hebben niets te verbergen. Probeer kalm te blijven.’

Ik hoorde hoe hij zichzelf uit de stoel omhooghees om de deur te ontgrendelen. Een Duitse stem sprak kortaf met een zwaar accent.

‘Jongen?’ zei de stem. ‘Hebt u jongen?’

‘Nee, alleen een meisje,’ antwoordde mijn vader zacht.

Ik greep mijn lakens vast en hield mijn adem in toen ik stevige, zwaar gelaarsde voetstappen door de keuken hoorde lopen, richting de slaapkamer. De deur werd opengeduwde, maar het licht uit de keuken werd tegengehouden door de gedaante van een enorme man. Zijn schouders waren zo vierkant als de deurpost en hij moest zijn hoofd buigen om binnen te komen. Hij stapte naar binnen en prikte met de loop van zijn geweer in het bed van mijn ouders. Toen hij zich ervan overtuigd had dat dat leeg was, keek hij eronder en opende daarna een voor een de drie laden van de kledingkast.

We deelden onze kleine slaapkamer, maar ik had een eigen bed. Het was een houten dekenkist, waarin ik had geslapen sinds ik een baby was. Mijn vader had het deksel verwijderd uit angst dat ik mezelf per ongeluk op zou sluiten en zou stikken. Het had een warme, geruststellende geur van gesteven linnen en gewassen lakens, maar die nacht leek mijn bed ineens angstaanjagend koud.

Te midden van een gebroken wereld zoekt een meisje haar eigen paradijs

Italië, begin jaren 40. Grazia Ponti groeit op in een dorp op het platteland van Lombardije, omringd door haar liefdevolle familie. Het leven is soms zwaar, maar samen vormen ze een hechte gemeenschap in hun eigen 'Paradiso', zoals ze hun thuis liefkozend noemen.

Dat paradijs wordt ruw verstoord wanneer de oorlog het dorp bereikt. Om haar te beschermen wordt Grazia als zesjarig meisje naar een klooster gestuurd, waar de regels heel anders zijn dan thuis. Acht maanden later keert ze terug en ontdekt dat haar dorp onherkenbaar veranderd is. Ze moet leren omgaan met verlies en verdriet, terwijl ze samen met haar vriendin Rita stap voor stap de volwassen wereld verkent.

Tegen de achtergrond van een naoorlogs Italië ontvouwt zich een ontroerend verhaal over veerkracht, volwassen worden en de helende kracht van vriendschap. *Ochtendlicht* is het eerste deel van een trilogie.

FRANCESCA SCANACAPRA werd geboren in Italië en bracht daar haar jeugd door. Voor haar *Casa Paradiso*-serie liet ze zich inspireren door haar eigen ervaringen op het Italiaanse platteland.

WWW.UITGEVERIJMOZAIEK.NL

ISBN 978-90-239-6355-4

9 789023 963554

NUR 302